

Zoltan Jan

UDK 821.163.6.03=50"1945/199"

Filozofska fakulteta v Trstu, Tehniški šolski center v Novi Gorici

Slovenska književnost v italijanskih antologijah jugoslovanskih književnosti po letu 1945

O bsežen del repertoarja slovenske književnosti v italijanskem prostoru po letu 1945 predstavljajo antologije in različni izbori, ki nadaljujejo starejšo tovrstno tradicijo.¹ Samo v obravnavanem obdobju je izšlo več kot dvaindvajset antologij, ki vsebujejo širši ali ožji izbor slovenskega leposlovja. Skupno vključujejo okrog sto petdeset pesnikov in deloma pisateljev oziroma prek tisoč različnih literarnih del ali odlomkov.² Antologije oziroma izbori, ki podajajo takšen ali drugačen zaokrožen prerez slovenske književnosti, skušajo na najbolj ekonomičen način dopolniti bralčevo razgledanost po slovenski literarni ustvarjalnosti. Nastajanje takšnih del je navadno povezano s prepričanjem, da slovenska književnost v Italiji ni poznana v zadostni meri, zaradi česar je potrebno kar najbolj učinkovito zapolniti informacijsko praznino in s tem pospešiti zanimanje zanjo. V ospredju je prepričanje, da italijanski bralec redko posega po slovenskem leposlovju le zato, ker ga ne pozna in mu ni dostopno. Mnenje je pri večini posrednikov in preučevalcev odmevov slovenske literature v tujini zelo pogosto.³ To narekuje uredniške kriterije, ki upoštevajo predvsem značilnosti posredovane plasti književnosti in ne naslovnika, njegovih potreb in literarnih nazorov, s čimer se pomembno zmanjšuje možnost, da bi se zbudilo živo zanimanje pri publiku, ki jo ob izidu lahko privlači nekaj povsem drugega.

Ob tem izstopa ugotovitev, da ni izšla nobena antologija s prerezom celotne slovenske književnosti. Najširšo plast podaja *Salvinijeva* antologija *Sempreverde e rosmarino* iz leta 1951, a še ta je pregled slovenskega pesništva.⁴ Vse ostale prinašajo še ožje izbore. Prevladujejo takšne, ki poleg slovenskih

¹ Canti del popolo slavo, I-II. zv., ur. Giacomo Chiudini, Firenze 1878 (vključuje tudi dve slovenski ljudski pesmi); Il libro dell'amore, I-III. zv., ur. Marco Antonio Canini, Benetke 1885-1889 (upoštevata Prešerna); Canti jugoslavi, ur. Giovanni Kušnar, Rocca di San Casciano — Bologna 1910 (v 1. zv. so predstavljeni Prešeren, Gregorčič, Kette); Poeti jugoslavi del Rinascimento, ur. Giovanni Kušnar, Trst 1926 (3. razdelek 2. zv. vsebuje tudi pesmi Prešerna, Gregorčiča, Ketteja); Umberto Urbani: Scrittori Jugoslavi, Zadar 1936 (2. zv. vsebuje eseje o Gregorčiču, Aškercu, Tavčarju, Cankarju, Župančiču, Gradniku, Mešku); Liriche slovene moderne, ur. Luigi Salvini, Ljubljana — Neapelj 1938 (24 slovenskih pesnikov); Antologia della Lirica Jugoslava Contemporanea, ur. Luigi Salvini, La ruota, Rim 1938 (Župančič, Cankar, Murn, Kosovel); Poeti del mondo, ur. Massimo Spiritini, Milan 1940; Le candide vile, Poesie Jugoslave, ur. Luigi Salvini, Rim 1941 (vključuje Župančiča, Murna, Gradnika, Golio, A. Vodnika, Klopčiča); Piccolo mondo sloveno, ur. Umberto Urbani, Ljubljana 1941; Romanticismo, ur. Salvatore De Carlo, Rim 1944 (vključuje Jurčiča).

² Miran Košuta: »Tamquam non essent?« Traduzioni italiane di opere letterarie slovene, Metodi e ricerche (Videm) 1992, št. 1, str. 3-29.

³ Miran Košuta: Krpanova sol. Književni liki in stiki na slovenskem zahodu, Ljubljana, Cankarjeva založba 1996, 220 str.; Košuta, Miran: Krpanova sol. Slovensko-italijanski in obratni literarni odnosi; Jezik in književnost II, 1991, str. 33-52; Miran Košuta: Scritture parallele, Dialogi di frontiera tra letteratura slovena e italiana, Studi e saggi, Trst 1997, 205 str.

⁴ Sempreverde e rosmarino, Poeti sloveni moderni, ur. in kom. Luigi Salvini, različni prevajalci, Rim, Carlo Colombo 1951 (La Bilancia — Antologie di letterature straniere).

vsebujejo tudi dela iz drugih književnosti, največkrat iz jugoslovanskih ali drugih slovanskih literatur. Poleg tega so posamezni slovenski predstavniki vključeni v širše izbore in različne tematske antologije. Gre torej za dva tipa antologij, med katerimi niso najštevilčnejše tiste, ki obsegajo samo slovensko književnost, kajti v polstoletnem obdobju je teh le šest. Domala petina vseh knjig slovenske književnosti v italijanščini jo predstavlja bralcu v dvojni optiki, ker jo vključuje v izbor leposlovnih del drugih narodov in tako odpira pomembno vprašanje o njeni primerljivosti s svetovno književnostjo. Petkrat se slovenska literatura pojavlja v okviru jugoslovanskih književnosti, kar narekuje premislek, kakšne posledice ima takšno posredovanje za njeno razpoznavnost. Ob obravnavi teh problemskih sklopov je potrebno razčleniti tudi procese sprejemanja, uredniške kriterije ter motivacijo, ki je odločala pri izdajanju antologij slovenske književnosti v italijanščini.

*

Štiri antologije vključujejo slovensko literaturo v neobstoječo »jugoslovansko književnost«, zato je zanimivo, kaj to pomeni za razpoznavnost slovenske književnosti v italijanskem prostoru.⁵ Če ne upoštevamo predvojnih izborov in izdaje, ki je nastala za potrebe italijanskih prosvetnih društev 1949. leta v Zagrebu in izmed Slovencev upošteva le Cankarja, je najstarejšo takšno antologijo pripravil jugoslovanski dvojniki Založništva tržaškega tiska, reška založba EDIT, ki deluje za potrebe italijanske narodnostne manjšine v Jugoslaviji, s svojo uredniško politiko pa skuša »graditi most« med kulturami sosednjih narodov. Tako je sredi petdesetih let izšla antologija »jugoslovanskih pisateljev« *Scrittori jugoslavi*, v kateri so izmed slovenskih predstavljeni tisti, ki nesporno sodijo v vrh nacionalne književnosti: *France Prešeren, Fran Levstik, Janko Kersnik, Ivan Tavčar, Simon Gregorčič, Anton Aškerc, Oton Župančič, Ivan Cankar in Prežihov Voranc*. Tri leta kasneje, 1959., je visokošolski učitelj *Osvaldo Ramous* oblikoval v Padovi predstavitev sodobne jugoslovanske pesniške ustvarjalnosti *Poesia jugoslava contemporanea*, ki v svojem izboru slovenskih pesnikov ostaja ravno tako v mejah ustaljene vrednostne presoje posameznih pesnikov. Zastopani so *Oton Župančič, Alojz Gradnik, Tone Seliškar, Veno Taufer, Edvard Kocbek, Mile Klopčič, Božo Vodusek, Matej Bor* in *Karel Destovnik Kajuh*. Kot napoved svoje antologije *Panorama di poesia jugoslava contemporanea* je *Osvaldo Ramous* 1958. objavil izbor poezije dvajsetih pesnikov ter jih na kratko predstavil v reviji *Giornale dei poeti* in med slovenskimi upošteval s po eno pesmijo *Alojza Gradnika, Mateja Bora* in *Mileta Klopčiča*.⁶ Žal ni znano, kakšno usodo je doživela ta antologija.

Tri leta kasneje je *Ciril Zlobec* za posebno številko revije *Galleria* pripravil delo *Letteratura e arte figurativa nella Jugoslavia del Dopoguerra*, v katero je vključil tudi petnajst slovenskih pesnikov in pisateljev: *Cirila Kosmača, Jožeta Udoviča, Ivana Potrča, Petra Levca, Daneta Zajca, Ivana Minattija, Cirila Zlobca, Bena Zupančiča, Lojzeta Krakarja, Toneta Pavčka, Janeza Menarta, Dominika Smoleta, Vena Tauferja in Kajetana Koviča*. Čez štiri leta je isti urednik uspel izdati antologijo *Nuova poesia jugoslava*, v kateri so predstavljeni naslednji slovenski pesniki: *Edvard Kocbek, Jože Udovič, Matej Bor, Cene Vipotnik, Peter Levec, Ivan Minatti, Ciril Zlobec, Lojze Krakar, Tone Pavček, Janez Menart, Dane Zajc, Gregor Strniša, Veno Taufer, Saša Vegri* in *Marjan Kramberger*. K tem je treba dodati še antologijo jugoslovanskega slovstva za mladino *La letteratura giovanile jugoslava*, ki jo je z *Arturom Cronio* pripravil *Martin Jevnikar*.⁷ Predstavljeni so tudi slovenski klasiki *Josip Stritar, Fran Levstik, Ivan Cankar, Dragotin Kette, Oton Župančič, Franc Saleški Finžgar, Vida Jeraj, Igo*

⁵ Najpomembnejše, ki so izšle po drugi svetovni vojni, so: *Scrittori jugoslavi*, Fiume, EDIT 1956; *Poesia jugoslava contemporanea*, Padova, Bino Rebellato Editore 1959; *Letteratura e arte figurativa nella Jugoslavia del Dopoguerra*, Galleria, rassegna bimestrale di cultura, Caltanissetta — Roma XI/1961, št. 5/6, marec 1962; *Nuova poesia jugoslava*, Parma, Guanda S.T.E.B. 1966; *La letteratura giovanile jugoslava*, Milano, Trevisini 1968.

⁶ *Osvaldo Ramous*: *Panorama di poesia jugoslava contemporanea*, *Il Giornale dei poeti* (Rim) 1958. Vir: Božidar Borko: *Jugoslavani v »Giornale dei poeti«*, SPor 6. 5. 1958, št. 105.

⁷ *La letteratura giovanile jugoslava*, ur. Arturo Cronia, Martin Jevnikar, prev. Martin Jevnikar, Milano, Trevisini 1968, 189 str. (Università degli studi di Padova. Collana di studi sull'Europa orientale, 8).

Gruden, Cvetko Golar, Danilo Gorinšek, Tone Seliškar ter ljudska pripovedka *Sirota Jerica*. Antologija sama, za katero je *Martin Jevnikar* prispeval tudi obsežen pregled razvoja te književnosti, v javnosti ni imela prevelikega odmeva in je ostala znana predvsem v strokovnih krogih, ki jim je bila prvenstveno namenjena in čemur je služilo tudi ime tako uglednega nosilca projekta.⁸ Kljub temu se na svojevrsten način vključuje v uveljavljanje slovenskega slovstva za mladino v Italiji in se povezuje z nekaterimi drugimi prizadevanji, ki bi zaslužili posebno raziskovalno pozornost.⁹ Omenimo naj le en primer. Nekaj let kasneje, ob mednarodnem letu knjige, je Goriška knjižnica v Novi Gorici v sodelovanju z Biblioteca Statale iz Gorice pripravila obsežno razstavo *knjig mladinske književnosti*, ki je bila postavljena v Gorici in Novi Gorici, nato pa je gostovala tudi v Ljubljani in Celovcu ter povsod zbudila zanimanje.¹⁰

V teh antologijah oblikovani repertoar slovenskih prevedenih del in izbor slovenskih pesnikov in pisateljev kaže, da predstavitev dajejo prednost liriki, medtem ko je pripovedništvo neprimerno slabše zastopano, odsotna je dramatika. Celoten izbor je premišljen in domala skladen s slovensko predstavo o najboljših književnikih, ki se je oblikovala pri običajnem poznavalcu. Večja *razhajanja v oceni reprezentativnosti tega izbora* bi morda razkrila analiza izbranih del posameznih pesnikov, po avtorskem kriteriju pa ne ponuja večjih kritičnih pomislekov, še posebno, če se upošteva omejenost prostora in proporcionalnost z drugimi jugoslovanskimi književnostmi. Morda se ob kakšnem umetniku vsiljuje pomislek, ki pa odpade zaradi minimalnih sprememb v uporabljenih kriterijih kot posledici časa, v katerem je izbor nastal. Verjetno v tako ozek izbor ne sodi Peter Levec. Med pesniki starejših obdobij pogrešamo Simona Jenka, med predstavniki nove romantike ni Dragotina Ketteja in Josipa Murna. Presenetljiva je slaba zastopanost Srečka Kosovela, med sodobniki ni mlajših, ki vstopajo v slovensko književnost po Tomažu Šalamunu, vendar najmlajši poveljni rodovi niso mogli biti upoštevani, ker so te antologije usahnile sredi šestdesetih let, praznine pa so deloma zapolnjene z antologijama sodobne slovenske poezije *13 poeti sloveni contemporanei* in *Piccola antologia della poesia slovena a Trieste*, ki ju je pripravila Jolka Milič. Izbor se torej ujema s slovenskimi merili o kakovosti leposlovnih del, v njem ni njihove problematizacije niti ne dopolnitev, kar je posledica dejstva, da so pri urejanju imeli odločilno vlogo Slovenci. S tem je v veliki meri onemogočen razmislek o najpomembnejših in najzanimivejših vprašanjih, ki bi se postavila ob ugotavljanju razlik v italijanskem dojemanju ter interpretaciji reprezentativnih del slovenske književnosti.

*

Druga možnost proučevanja izbranega raziskovalnega sklopa vodi v analizo vzrokov za nastanek italijanskih antologij jugoslovanskih književnosti, ki naj osvetli okoliščine, v katerih so ta dela izšla. Na tej ravni se najprej pokaže, da gre vedno znova za poskuse premagovanja nepoznavanja in indiferentnosti italijanskih bralcev do slovenske književnosti. Na problem domala popolnega nepoznavanja Slovenije v Italiji je opozorila polemika med tržaškim kritikom in dramaturgom *Josipom Tavčarjem* ter *Cirilom Zlobcem* ob izidu jugoslovanske antologije *Letteratura e arte figurativa nella Jugoslavia del Dopoguerra*.¹¹

Ciril Zlobec je za posebno in obsežno dvojno številko revije Galleria izkoristil osebna znanstva in zanimanje, ki ga je zbudila podelitev Nobelove nagrade Ivu Andriću. Pri založniku je posredoval njegov sicilijanski prijatelj in pisatelj *Leonardo Sciascia*, s katerim sta se spoznala v začetku šestdesetih let preko *Luciana Morandinija*, ki je delal na radiu Trst in bil urednik videmske revije

⁸ Prim. recenzije Zore Tavčar (Zaliv 1969, št. 18/19, str. 115-119) ter Marije Pirjavec (NRazgl 20. 4. 1969, št. 12, str. 368).

⁹ Prim.: Zoltan Jan: Poznavanje slovenskega slovstva za mladino pri Italijanih, *Otrok* in knjiga 1998, str. 230-234.

¹⁰ V slovenskem časopisu je bila razstava deležna le manjše pozornosti, prav tako tudi v Italiji, pač pa so o njej poročali celovški časnik *Kärntner Tageszeitung*, *Kleine Zeitung* ter *Volks Wille* 28. in 29. 11. 1972.

¹¹ *Letteratura e arte figurativa nella Jugoslavia del Dopoguerra*, Galleria, rassegna bimestrale di cultura, Caltanissetta — Roma XI/1961, št. 5/6, marec 1962. *Josip Tavčar*: Izbor iz jugoslovanskih književnosti v italijanščini, NSd 1962, str. 951, 1150; *Ciril Zlobec*: Izbor iz jugoslovanskih književnosti v italijanščini, NSd 1962, str. 1052.

Politica e cultura, pri kateri je sodeloval tudi Ciril Zlobec.¹² Zlobec je prevedel Sciascirov roman *Sovji dan*, ta pa je posredoval pri uredništvu sicilijanske revije, pri kateri sta kasneje izšli tudi dve manjši likovni monografiji o Jožetu Horvatu — Jakiju ter Vladimirju Makucu. Šlo je za eno redkih priložnosti, ko je bil založnik pripravljen sam financirati publikacijo, saj so praviloma morali kritični stroške za italijanske izdaje Jugoslovani, prav zaradi tega pa jih založniki niso posebno prizadevno prodajali. Antologija je bila pripravljena v treh mesecih in z enim samim prevajalcem — *Giacomom Scottijem*, reškim pisateljem neapeljskega rodu, ki je tedaj prestavil nad 2.500 verzov in okrog dvanajst avtorskih pol proze, kar je gotovo zahtevna naloga. Zmogel jo je zaradi svoje ambicije, da se bo uveljavil kot najpomembnejši posrednik jugoslovanskih književnosti v Italiji.

Po mnenju *Josipa Tavčarja*, zanimivega gledališkega delavca in posrednika med italijansko in slovensko književnostjo,¹³ *Giacomo Scotti* kot prevajalec zelo različnih del iz treh jezikov ni bil posebno uspešen. Zaradi preobsežnega materiala, ki je vseboval tudi prilogo z deli jugoslovanskih likovnikov, so bile bistveno skrčene biografske in bibliografske opombe ter povzetki vsebine romanov, urednik pa tudi ni opravil korektur, tako da so ostale nekatere napake in nedoslednosti celo pri pisavi imen posameznih pisateljev.

Osrednji očitek *Josipa Tavčarja* je izhajal iz prepričanja, da italijanski bralci sploh ne ločujejo med posameznimi jugoslovanskimi narodi, saj ne poznajo niti razlike med srbohrvaščino in slovenščino ter »razpolagajo z več informacijami o arabski in indijski kot o slovenski književnosti«. Zaradi takšnih razlogov bi morala biti antologija po njegovem mnenju urejena po nacionalnem in ne po kronološkem kriteriju, predvsem pa bi urednik storil bolje, če bi namesto leposlovnih del vključil več informativno kritičnih prispevkov. Značilen je tudi očitek izboru, ki da bolj upošteva podobnosti kot razlike med posameznimi nacionalnimi književnostmi. Po mnenju takratnega uredništva revije *Naša sodobnost* zagovor *Cirila Zlobca* bolj potrjuje kot zavrača kritikove očitke, da antologija ni upoštevala naslovnika, to je italijanskega bralca, ki ne pozna posebnosti jugoslovanskih književnosti. V odgovoru je Zlobec razkril ozadje njenega nastajanja. Ko se je opravičeval s časovno stisko, je poudaril, da sta sodelavca prejela finančno pomoč Društva jugoslovanskih pisateljev po vrsti zapletov šele naslednje leto, ker se je pojavila tiha zamera, da je antologija izšla, ne da bi se kdo posvetoval z njimi. Gre za opozorilo na prevečkrat prezrto dejstvo, da je vsakršna mednarodna kulturna izmenjava morala potekati prek Beograda, ki je samoumevno vključeval zahtevo, da se v tujini predstavlja Jugoslavija in ne posamezne republike in narodi. Površno in nenatančno poznavanje v tujini sovпада torej s samoumevno jugoslovansko politiko na državni ravni, v katere pristojnost so sodili vsi stiki s tujino.

¹² O Zlobčevem uveljavljanju v Italiji prim.: Zoltan Jan: Ciril Zlobec v italijanskem prostoru, Goriški letnik 1997, str. 102-112; Sodelovanje slovenskih in italijanskih gledališč, Primorska srečanja 1997, št. 189, str. 5-16; Iluzije o uveljavljanju slovenske književnosti v Trstu, *Sodobnost* 1995, št. 11/12, str. 973-994.

¹³ Josip Tavčar je — ob opravljanju poklicnih dolžnosti srednješolskega profesorja (med drugimi je učil tudi Fulvia Tomizzo ter Arnalda Bressana) — delal kot dramaturg, umetniški vodja in dramatik Slovenskega stalnega gledališča v Trstu. Kot kritik, publicist, prevajalec in spodbujevalec drugih posrednikov je veliko storil za prisotnost slovenske književnosti v Italiji (in obratno), vendar so njegovi dolgoletni napori za zблиžanje kultur dveh sosednjih narodov privedli do skromnih rezultatov. Ob njegovem delu je potrebno upoštevati, da je bil odličen poznavalec italijanske literature, čeprav spada med tiste Slovence, ki niso imeli možnosti obiskovati slovenske šole. Tako je svoja prva leposlovna dela napisal v italijanščini in nemščini. Njegova italijanska dramatika je pred drugo svetovno vojno prejela celo dve priznanji, nekajkrat pa so jo tudi uprizorili. Leta 1939 je njegova farsa *Filumena la striga* prejela prvo nagrado na natečaju za satirično dramo (uprizorjena 1940 v Trstu), isto leto je za svojo radijsko igro *Gli illusi* prejel tudi prvo nagrado vsedržavnega natečaja v konkurenci 2.400 kandidatov. Poleg številnih gledaliških kritik italijanskih predstav je 1964. leta pripravil 28 enournih radijskih oddaj o italijanski dramatici. Prav ob teh izkušnjah se zdi toliko bolj nerazumljivo italijansko odklanjanje njegovih predlogov za uprizorjanje slovenskih gledaliških del, češ da so za njihove gledalce nesprijemljiva. Njegove številne prispevke o slovenski književnosti so mu objavljali večinoma le v tržaškem prujugoslovanskem dnevniku *Corriere di Trieste*, vsa njegova prizadevanja, da bi za svoje poročanje o italijanski književnosti dosegel recipročno pozornost, so dala skromne rezultate. Prim. Robert Petaros: Josip Tavčar, Primorski slovenski biografski leksikon, 15. snopič, Gorica 1989, str. 631-632; Marija Cenda-Klinc: Ob smrti dramatika Josipa Tavčarja, Primorska srečanja 1990, št. 104/105, str. 189-190; Marija Cenda-Klinc: Tržaški Slovenci kot posredovalci slovenske literature Italijanom, Primorska srečanja 1995, št. 172, str. 563-564; Bogomila Kravos: Vloga Josipa Tavčarja v miselnem zasuku slovenskega gledališča v Trstu, *Sd* 1995, št. 11/12, str. 956-961.

Zdi se, da z natisom niti snovalci niso bili zadovoljni, vendar je antologija kasneje služila kot referenca za naslednjo jugoslovansko antologijo *Nuova poesia jugoslava*. Pred tem je urednik prejel več ponudb, da bi izdal še kakšno podobno antologijo, a ni nobene sprejel.¹⁴

*

Občutljivost za vsak odmev v tujini je sprožila nenavadno veliko odmevnost antologije *Nuova poesia jugoslava*, ki je izšla 1966. leta pri parmski založbi *Guanda* in jo je prav tako pripravil *Ciril Zlobec*.¹⁵ O razburjenju, ki ga je zbudila v Jugoslaviji, je založnik izjavil, da se v Italiji ne bi toliko pisalo o neki knjigi, niti če bi Dante vstal od mrtvih, zato se postavlja vprašanje, katere njene razsežnosti so v Jugoslaviji zbudile pomisleke in kako so nanje gledali v Italiji.

Založba jo je vključila kot dvanajsti zvezek v knjižno zbirko antologij, ki jo je urejal znani rimski publicist *Giacinto Spagnoletti*, s katerim je kasneje *Ciril Zlobec* še večkrat sodeloval pri različnih prizadevanjih za recipročno posredovanje literarnih del. Seznanila sta se po posredovanju v Rimu živeče *Idrijčanke*, lastnice galerije, *Valentine Cesaretti* (rojene *Medvedič*), ki si je prizadevala uveljaviti slovensko književnost v italijanskem prostoru. Uspela je, da so ji rimski dnevniki objavili nekaj Cankarjevih črtic.¹⁶ *Ciril Zlobec* naj bi ji pomagal prepričati *Spagnolettija*, ki ga je že nekaj časa pregovarjala, da bi ji založil knjigo, a je čutila, da bi morala imeti trdnejše reference, kot so objave posameznih krajših prevodov v dnevnem časopisju. Prvo srečanje v Rimu je potekalo v mučnem ozračju in ni obetalo sadov.¹⁷ Rezultat je bil edino neobvezujoč dogovor za ponovno srečanje obeh pesnikov in uredjalcev antologij. Pri drugem osebnem stiku so dogovori proti pričakovanju hitro napredovali, tako da je bila kmalu podpisana pogodba za izdajo antologije, vendar ne slovenske, pač pa jugoslovanske poezije. Leto po njenem izidu je izšla v njenem skupnem uredništvu tudi *Sodobna italijanska lirika* (Ljubljana 1968), kasneje pa je rimski publicist komentiral knjižne prevode *Zlobčevih* poezij v italijanščino in pisal kritike o njih, tako da gre v tem primeru za recipročnost, ki jo je *Zlobec* zaradi svojega položaja v slovenskem javnem življenju lahko zagotavljal ter tako omogočil širjenje in poglobljanje sodelovanja.¹⁸

Za sourednika srbohrvaškega področja si je *Zlobec* izbral *Slavka Mihalića*, s katerim sta sodelovala pri hrvaških antologijah slovenske književnosti, za makedonsko književnost pa je bil sourednik *Aleksander Spasov*. Veliko večino del je spet prevedel *Giacomo Scotti*, uvod je prispeval *Mitja Mejak* in rokopis so oddali že čez dober mesec.¹⁹ Založnik je najprej dokaj zanemarljivo reklamo za novo izdajo, katere izid se je precej zavlekel. Kasneje so skupaj s *Spagnolettijem*, vplivnim urednikom knjižne zbirke, poskrbeli za popularizacijo antologije, ki je ob prevodih imela tudi natisne izvirkov.²⁰ Pokazala se je velika prednost izdaj velikih založb, ki obvladajo tržišče, tako da njihove publikacije pridejo v večino italijanskih knjigarn in ne obtičijo v dveh, treh regionalnih prodajalnah.

¹⁴ V navedenem *Zlobčevem* članku so tudi podatki, da so se po izidu antologije zanimali zanjo uredniki nekaterih italijanskih revij: *Il Ponte*, *La Fiera letteraria*, *Cynthia*, *Il Paradosso*, *Prove di letteratura e arte*, *Quartiere*, *Rendiconti*.

¹⁵ *Nuova poesia jugoslava*, ur. *Ciril Zlobec* s sodelovanjem *Slavka Mihalića*, *Aleksandra Spasova*, kom. *Mitja Mejak*, Parma, *Guanda S.T.E.B.* 1966, 461 str. (Collana Fenice. Nuova serie. Sezione antologie. 12). Vzporedno besedilo.

¹⁶ *Zoltan Jan*: Ivan Cankar pri Italijanih, *Primerjalna književnost 1996*, št. 1, str. 63-94; *Viktor Habjan*: Razgovor s prevajalko Cankarja, *Knjiga 1957*, str. 362-364.

¹⁷ *Ciril Zlobec*: Potovanje na Sicilijo s postankom v Rimu, *Primorska srečanja 1995*, št. 166, str. 149.

¹⁸ *Ciril Zlobec*: *Spagnoletti*, *Luisi*, *Mascioni*, *Sd 1995*, št. 1/2.

¹⁹ *Dušan Željczov*: Vzrok je globlje in čisto drugje, *LD 20*. 11. 1966, št. 297, str. 7.

²⁰ Prva nam znana napoved antologije je izšla že 1964. leta ob predstavitvi videmskega pesnika, prevajalca in *Zlobčevega* prijatelja *Luciana Morandinja* v *Videmski krajevni reviji Quartiere* (str. 36). Ob izidu je nato izšla še vrsta drobnih napovedi v osrednjih časopisih: *Rinascita* (št. 43); *Paese Sera* 14. 10. 1966; *L'Avvenire d'Italia* 30. 10. 1966; *Bollettino bimestrale del Sindacato Nazionale Scrittori*, november 1966; *L'Italia che scrive*, december 1966; *Libri e riviste d'Italia*, febr. 1967; *La Battana*, febr. 1967.

Znano gradivo dopušča sklepanje, da antologija kljub navedenemu ne bi imela posebnega odmeva, če se ob njej ne bi v *Jugoslaviji* razplamtela polemika, saj se je kljub prizadevanjem pojavil med italijanskimi recenzenti en sam uveljavljen strokovnjak, kakovost prevodov in utemeljenost izbora iz slovenske lirike pa je obravnavala le *Jolka Milič* in seveda tudi tokrat odkrila množico prevajalčevih nerodnosti, ki spreminjajo tudi pomenske nianse leposlovnih del dvainštridesetih slovenskih pesnikov, kolikor jih upošteva antologija.²¹ Nestor italijanske slavistike *Arturo Cronia*,²² ki je bil tista leta med drugim tudi zunanji izpraševalec pri maturitetnih izpitih na šolah s slovenskim učnim jezikom v Italiji, je o parmski knjigi objavil krajši članek v rimski reviji *L'Italia che scrive*.²³ O njej je poročal z naklonjenostjo, vendar je menil, da v *antologijo, namenjeno tujini, ne sodijo še neuveljavljeni pesniki, ki so še brez lastne hrbtnice in so objavili komajda kakšen zvezčič verzov*. Kar je za Italijane samoumevno, je po naših kriterijih daleč prestrogo. Pomisleke izraža *Cronia* tudi zaradi toge *proporcionalne predstavitve vseh jugoslovanskih književnosti*, saj se mu zdi, da *makedonska književnost glede na svoj pomen zavzema preveč prostora*. Zagovarja torej nasprotno od tistega, kar so mislili udeleženci jugoslovanske polemike. Po njihovem mnenju bi morali biti v antologiji prisotni vsi narodi in vse narodnostne manjšine strogo proporcionalno ali vsaj po narodnostnem ključu, ki se je tedaj vse bolj uveljavljal v jugoslovanskem političnem življenju. *Cronia* je zahteval kakovost, ki jamči največjo umetniško izpovedno moč, kritiki iz Jugoslavije pa so antologijo razumeli predvsem kot zbirko informacij, ki odpira možnosti za nadaljnje uveljavljanje.

Še isti mesec so se v italijanskem časopisju pričela pojavljati poročila o polemikah, ki jih je antologija dvignila v jugoslovanskem prostoru in tako odločilno prispevala k odmevnosti dela.²⁴ Zveza pisateljev Jugoslavije ji je zamerila predvsem odsotnost manjšinskih pisateljev in to, da v njej ni nobenega Črnogorca, ob tem pa spregledala odsotnost pisateljev iz Bosne in Hercegovine, kar potrjuje mnenje, da v polemiki ni šlo za poglobljeno strokovno obravnavo načelnih vprašanj, pač pa za prizadetost posameznih ustvarjalcev, ki jih izbor ni upošteval. Zlobec se je branil, da manjšinski pisatelji spadajo v književnost matičnega naroda. Iz ozadja so se vedno bolj jasno razkrivale zamere, ker je bil marsikateri uveljavljeni pesnik starejše generacije izpuščen zaradi načela, da se upoštevaajo le novi tokovi v jugoslovanski poeziji in tisto, kar je nastalo v najnovejšem času, ne pa stare lovorike. Nato so se vrstile javne razprave, resolucije, televizijske debate, razčiščevanje pred častnim razsodiščem Društva jugoslovanskih pisateljev itn. Polemike z urednikom za srbohrvaško področje Slavkom Mihalićem so poleg tega odmevale tudi v naelektrenem ozračju, ki je nastalo pri obračunavanju s »hrvatskim šovinizmom, neoliberalizmom in revizionizmom« na prehodu v sedemdeseta leta.²⁵ V Italiji je polemika antologiji koristila, saj je pospeševala zanimanje za knjigo, tako da so poleg že omenjenih poročil izšla najboljše znanja v prvi polovici 1967. leta, če ne upoštevamo članka Zlobčevega prijatelja in sodelavca *Giacoma Scottija*.²⁶

²¹ Jolka Milič: *Nuova lirica Slovena*, Dialogi 1967, št. 2 in 3, str. 89-93, 161-164.

²² Martin Jevnikar: *Cronia Arturo*, Primorski slovenski biografski leksikon, Gorica 1976, 3. snopič, str. 207-208.

²³ Arturo Cronia: *Ciril Zlobec*, *Nuova poesia jugoslava* [...], *L'Italia che scrive*, december 1966.

²⁴ *A rumore la cultura jugoslava per un libro uscito in Italia*, *L'Unità* 2. 11. 1966; *Un'antologia diventata motivo di scandalo*, *La fiera letteraria* 12. 1. 1966. Tem poročilom lahko dodamo še polemične članke, ki so izšli v reškem dnevniku italijanske manjšine *La voce del popolo*: *Perché mancano i nostri poeti?* (30. 10. 1966); *Un'antologia di poesie jugoslave provoca una vasta polemica* (27. 10. 1966); *Processo alla poesia* (8. 12. 1966).

²⁵ *Politika* 23. 10. 1966; *Delo* 23. 10. 1966; *Politika* 24. 10. 1966; *Večerne novosti* 25. 10. 1966; *Književne novine* 29. 10. 1966; *Delo* 29. 10. 1966; *Vjesnik* 29. 10. 1966; *Telegram*, 4. 11. 1966; *Delo* 11. 11. 1966; *Književne novine* 12. 11. 1966; *Delo* 15. 11. 1966; *Telegram* 18. 11. 1966; *Vjesnik* 19. 11. 1966; *Nedeljski dnevnik* 20. 11. 1966; *Telegram* 12. 12. 1966; *Delo* 20. 12. 1966; *Delo* 21. 12. 1966.

²⁶ *Giacomo Scotti: Nuova poesia Jugoslava*, *Panorama* 29. 11. 1966, str. 22; *Osvaldo Ramous: Una antologia diventata motivo di scandalo*, *La fiera letteraria* 12. 1. 1967; *Daisy Martini: Le due vie della nuova poesia jugoslava*, *Avanti*, 9. 2. 1967; *Vittorio Vettori: Un'imponente rassegna della letteratura nel tempo*, *Il telegrafo* 11. 5. 1967; *Mario Lunetta: Nuovi poeti e narratori jugoslavi*, *Paese Sera* 28. 7. 1967.

Med italijanskimi odmevi in za polemiko v Jugoslaviji je imelo odločilno vlogo pisanje Nobelovega nagrajenca *Salvatoreja Quasimoda* v magazinu z visoko naklado *Il Tempo*.²⁷ V svoji stalni rubriki *Colloqui con Quasimodo* je za predstavitev antologije uporabil izmišljeno priložnost, ko naj bi ga skupina videmskih dijakov prosila za kakšno informacijo o sodobni jugoslovanski poeziji, o kateri naj ne bi vedeli ničesar. Zamisel je bila pretehtana in preračunana kot nesporna argumentacija o potrebnosti takšne antologije.²⁸ Poudarjala je nepoznavanje jugoslovanskih literatur v sosednji državi in celo ob meji ter potrebo in željo po zapolnitvi te vrzeli, ki naj bi se kazala tudi med mladimi. Značilno je, da takšna zunanja motivacija, ki izpostavlja le informativno plast antologije, tudi po oceni Quasimoda ni zadostna za italijanskega bralca, zato je ni posebej obravnaval, pač pa je svoj kratki esej gradil na predstavitvi humanističnih in za poezijo imanentnih kvalit. Izpostavil je raznolikost jugoslovanskega ustvarjanja ter po uvodniku povzel glavno razvojno linijo poezije, ki se giblje med spoštovanjem lastne izvorne slovanske tradicije ter istočasno išče razmerje z izkušnjami sodobnih literarnih šol, ki gradijo na samorefleksiji evropskega individualiziranega subjektivizma, kot pravi v značilnem italijanskem slogu. Zaključuje s ponovnim citiranjem Zlobčevega mnenja, da se sodobna jugoslovanska poezija ne oklepa žgočih problemov sodobne socialistične družbe niti se ne zateka v izolacijo intimizma, pač pa hoče podati globlje samozavedanje individuuma, ki žal ni vedno tisto, za kar se deklarira.

S to oceno in z njeno večkratno objavo v jugoslovanskem tisku se je iztekla polemika, ki je bila za Cirila Zlobca, urednika te in vrste drugih antologij različnih književnosti v različnih jezikih, grenko izkustvo, tako da se kasneje dolgo časa ni več ukvarjal s takšnimi publikacijami in je ponujene priložnosti izkoristil le še za posredovanje lastnih del v italijanski prostor. Pri snovanju obravnavane antologije je spletel vezi z znanimi italijanskimi literarnimi ustvarjalci in založniki, kar je vplivalo na njegove uspehe v kasnejših letih, kot je mogoče osvetliti pri obravnavi drugih vprašanj. Ob obeh antologijah je istočasno doživel grobe in zaradi očitkov nacionalizma celo nevarne napade, podobno kot urednica Jolka Milič, čeprav obstajajo med njunim delom pomembne razlike, predvsem pa bistveno drugačne možnosti, ki jih je imel urednik osrednje slovenske kulturne revije kot uveljavljeni kulturni delavec ter politični funkcionar. Vseeno se je ponovno izkazalo, kako občutljivo in tvegano je urejanje vsake antologije. Če je namenjena tujini, je praviloma povezano s polemičnimi napadi, ki so se jim izognili le redki. Kritika je obzirnejša le do neslovenskih urednikov, kot npr. do Salvinija in njegove antologije *Sempreverde e rosmarino*.²⁹

*

Svojevrsten pojav predstavljajo *tematske antologije in izbori*, ki se ne ozirajo na nacionalni izvor predstavljenih pesnikov in pisateljev, vključujejo pa tudi slovenske predstavnike kot zanimive in enakovredne soustvarjalce umetniške besede obravnavanega tipa. Slovenske avtorje upoštevajo italijanske predstavitve slovanske novelistike, svetovne lirike, lirike najmlajše generacije, ženske književnosti, ljudskega slovstva itn., vendar nas na tem mestu zanima le tisto gradivo, v katerem so predstavljeni kot jugoslovanski pisatelji.³⁰ Vsi ti pojavi predstavljajo visoko stopnjo afirmacije

²⁷ Salvatore Quasimodo: Nuova poesia jugoslava, *Il Tempo* 14. 12. 1966, str. 18. Prevodi prispevka so bili objavljeni tudi v *Delu* 20. 12. 1966 ter zagrebškem *Telegramu* 16. 12. 1966.

²⁸ Zlobec se je osebno spoznal s Quasimodom ob dogovorih za izdajo antologije 1963. leta in potem ko je prevedel njegovo poezijo v slovenščino. Ker je bil Quasimodu Zlobčev spremni esej v slovenskem izboru njegove poezije všeč, se je tedaj menda ponudil, da na podlagi dobesednih prevodov prepisni njegove poezije in poišče založnika, vendar je Zlobec dal prednost antologiji, ki je izšla čez kakšno leto. Nobelovcu se je vseeno kmalu ponudila priložnost, da se mu oddolži. Ciril Zlobec: Italijanska srečanja slovenskega pesnika, VI. nadaljevanje, *Radio Trst A*, 27. 2. 1993. Navedeno po rokopisni podlagi oddaje. Prim.: Zoltan Jan: Ciril Zlobec v italijanskem prostoru, *Goriški letnik* 1997, str. 102-122; Sodelovanje slovenskih in italijanskih gledališč, *Primorska srečanja* 1997, št. 189, str. 5-16; Iluzije o uveljavljanju slovenske književnosti v Trstu, *Sodobnost* 1995, št. 11/12, str. 973-994.

²⁹ Zoltan Jan: Salvini, Luigi, *Enciklopedija Slovenije*, 10. zvezek, Ljubljana Mladinska knjiga 1996, str. 371.

³⁰ Novellieri Slavi, *Panorama della letteratura novellistica Russa, Ucraina, Polacca, Boema, Slovacca, Serba, Croata, Slovena e Bulgara*, Roma, De Carlo Editore 1946; Orfeo, *Il tesoriere della lirica universale interpretata in versi italiani*, Firenze, Sansoni 1949; *Scrittori stranieri*, Milano, Trevisini 1947; ponatis 1950; *Leggende del Friuli e delle Alpi Giulie*, Gorica,

slovenske književnosti, čeprav so bili doslej le na obrobju zanimanja proučevalcev. Te antologije in izbori so številnejši, kot se navadno misli, vendar jih je zelo težko evidentirati, ker je v njih nemalokrat objavljeno le manjše število slovenskih predstavnikov, včasih najdemo zgolj posameznika, vsako leto pa v Italiji izide veliko število takšnih izdaj. Mnogokrat gre za posebne tematske številke posameznih revij ali pa za druge serijske publikacije, kjer je meja med antologijo in izborom zabrisana.³¹ Še večkrat so to priložnostne objave ob različnih prireditvah, npr. srečanjih pesnikov, posvetovanjih, simpozijih itn.³² Nekatere teh javnih prireditev so postale tradicionalne in vsakoletne, na njih pa je prisotnost slovenskih književnikov že samoumevna. Čeprav ni mogoče prezreti dejstva, da so takšna srečanja v Italiji zelo številna in največkrat omejena na ozek krog lokalne publike, tako da publikacij, ki ob tem izidejo, ne gre precenjevati, vendar se prav ob teh, največkrat prezrtih primerih, na zanimiv način kažejo procesi uveljavljanja slovenske književnosti. Šibka stran teh objav je, da se pojavljajo dokaj sporadično v različnih okoljih in praviloma v vsakem le po enkrat. Poleg tega navadno ne prodrejo v najbolj odmevne medije, še manjkrat pa zbudijo pozornost najuglednejših kritikov, ker se slovenska dela izgubijo v raznoliki vsebini antologije.

Kmalu po drugi svetovni vojni je izšlo nekaj zanimivih antologij, ki vključujejo predstavnike slovenske književnosti kot del jugoslovanskih literatur v izbere svetovne književnosti brez sekundarnih, neliterarnih razlogov. Prva antologija te skupine, *Novellieri Slavi*, vsebuje dovolj reprezentativen izbor klasičnega slovenskega pripovedništva z objavo po enega dela *Frana Levstika*, *Josipa Jurčiča*, *Ivana Tavčarja*, *Frana Erjavca*, *Frana Saleškega Finžgarja*, *Ivana Cankarja* in *Ivana Preglja*. Podnaslov s poimenskimi naštevanjem upoštevanih literatur predstavlja poskus preseči staro razumevanje nediferenciranega »slovanskega prostora«, v katerem posamezni narodi — tudi Slovenci — niso prepoznavni.

Nekatere prevode iz svojega že večkrat omenjenega dela *Sempreverde e rosmarino* je *Luigi Salvini* ponovno objavil v različnih antologijah. Tako delo *Scrittori stranieri* ob sto tridesetih svetovnih klasikih vključuje tudi odlomek *Prešernovega Slovesa od mladosti*, *Murnove Vlahe*, *dve Gradnikovi pesmi* ter *Župančičevo Barčico*.³³ Izbor, v katerem se kot soprevajalec slovenskih del pojavlja tudi *Enrico Damiani*, je bil zamišljen kot pomožni učbenik za srednje šole in je kasneje doživel vsaj še en ponatis. Vsekakor predstavlja zanimivo uveljavitev slovenske književnosti v Italiji, za katero so poskrbeli slovenski literaturi naklonjeni posamezniki. Podobna je afirmacija v antologiji *Orfeo*, ki je doživela štiri ponatise.³⁴ V njej so ob drugih svetovnih klasikih upoštevani slovenski pesniki *France Prešeren*, *Anton Aškerc*, *Dragotin Kette*, *Josip Murn*, *Oton Župančič*, *Alojz Gradnik*. Med sodelavci najdemo znane posrednike tistega časa *Luigija Salvinija*, *Umberta Urbanija* in *Enrica Damianija*, ki niso opravili le prevajalskega dela, pač pa so urednikoma tudi svetovali in pomagali sooblikovati antologijo, ki je v določenem obdobju predstavljala reprezentativen italijanski izbor svetovne poezije. Tudi v tem primeru gre za osebne stike in prizadevanja, ki jih je opisal *Umberto*

1986. 253 str.; Friuli Venezia Giulia, Letteratura delle regioni d'Italia, Storia e testi, Brescia, La scuola 1989, 395 str.; Enciclopedia, Dizionario dei poeti d'Europa, Firenze, Centro iniziative culturali 1990; Rondini e Sirene, Donne e poesia 1989, Atti del Vo convegno internazionale, Bari, Editrice La Vallisa 1990; Antologia europea, Le prospettive attuali della poesia in Europa, Rim 1991; Il mese d'amore. [...] Roma, Tascabili Economici Newton 1994 (Cento pagine per mille lire, 137); Luna d'amore, Le più belle poesie d'amore d'ogni tempo e paese scelte e tradotte da un poeta d'oggi, Roma, Tascabili Economici Newton 1994 (Cento pagine per mille lire, 137); Approdi, Poezia della poesia mediterranea, Milan 1997, 600 str.

³¹ Po podatkih revije Društva slovenskih pisateljev objavljenih v reviji *Litterae slovenicae* (1993, št. 1) imajo naslednji slovenski pisatelji, člani Društva, revijalne objave v Italiji: Ciril Bergles, Andrej Blatnik, Lev Detela, Franjo Frančič, Alojz Ihan, Karolina Kolmanič, Kajetan Kovič, Lojze Krakar, Marko Kravos, Neža Maurer, Milena Merlak, Boris A. Novak, Boris Pahor, Žarko Petan, Ciril Zlobec, vendar po podatkih, s katerimi razpolagamo, niso navedeni vsi.

³² Po istem viru Društva slovenskih pisateljev so na literarnih večerih v Italiji nastopili naslednji člani Društva: Ciril Bergles, Andrej Blatnik, Lev Detela, Franjo Frančič, Karolina Kolmanič, Lojze Krakar, Marko Kravos, Milena Merlak, Boris A. Novak, Boris Pahor, Žarko Petan, Tomaž Salamun, Ciril Zlobec. Pripomniti je treba, da je po naših podatkih cela vrsta literatorov pozabila navesti svoje nastope v Italiji, kar zgovorno ilustrira njihovo vrednotenje ter interes zanje.

³³ *Scrittori stranieri*, ur. Pietro La Cute, Milano, Trevisini 1947. Ponatis 1950.

³⁴ *Orfeo*, ur. Vincenzo Errante in Emilio Mariano, Firenze, Sansoni 1949. 1953. je izšel četrti ponatis.

Urbani v članku o prevodih v italijanščino.³⁵ Urednika *Emilia Mariana* je opozoril na ugodne odmeve antologije v slovenskem prostoru. Ta mu je odgovoril v zasebnem pismu in mu obljubil še ustrežnejšo predstavitev slovenske lirike v prihodnjih izdajah antologije. Obljubo je čez dve leti skušal izpolniti ob pripravi na razširjeno peto izdajo, ki pa tedaj ni izšla.

Slovenska književnost je tudi v teh antologijah največkrat vključena v jugoslovanske razdelke. To se dogaja celo v *Antologii europei*, ki je izšla po razpadu Jugoslavije, ko stvarnost sploh ni več ustrezala takšnemu prikazu. Nastala je sicer že sredi osemdesetih let, izšla pa je z zamudo, vendar anahronizem ni nikogar motil.³⁶ Zasnovana je bila v polovico manjšem obsegu, vendar se nekateri sodelavci niso držali propozicij in so prekoračili dogovorjeni obseg izbora. Povzročili so zamude pri prevajanju, predvsem pa se je zaradi tega podrla finančna konstrukcija, kar je povzročilo, da je izšla po osamosvojitvi Slovenije. Ureditev je vseeno ostala v okviru prvotnega koncepta. Na vključitev slovenske književnosti v razdelek razpadle države ni opozoril v sicer redkih poročilih noben recenzent, ker je preprosto ustrezala stereotipnim predstavam o Jugoslaviji. Ob tem se postavlja vprašanje, kako da so Slovenci v okviru »jugoslovanskih književnosti« zastopani s tremi med petnajstimi jugoslovanskimi pesniki, medtem ko celo večji narodi nimajo nobenega zastopnika (npr. Ukrajinci in ostali narodi iz tedanje Sovjetske zveze, Romuni, Čehi, Danci, Finci, Madžari itn.). Odgovor je možen na dveh ravneh. Ob nastajanju antologije je bila Jugoslavija s svojimi problemi in svojim konceptom družbene ureditve za Zahod zanimiva država, ki so jo uredniki želeli upoštevati pri snovanju antologije. Na drugi strani je pomembno, da je Ciril Zlobec, področni urednik, v Italiji dovolj znan, da so ga povabili k sodelovanju pri tisoč strani obsegajoči antologiji, ki jo je izdala revija *STIL B*, v kateri ga je že 1983. leta predstavil *Arnaldo Bressan*.³⁷ Na odnos do jugoslovanskih književnosti je poleg tega vplivalo še znanstvo Cirila Zlobca s pesnikom in urednikom antologije *Fabio Doplicherjem*, po rodu Tržačanom. Srečevala sta se na Ciril-Methodovih dnevih, ki so jih Makedonci v osemdesetih letih prirejali v Rimu za uveljavljanje svoje kulture in na katerih je Zlobec redno sodeloval. Vse te vezi so privedle do opazne afirmacije slovenske književnosti kljub njeni vključenosti v jugoslovanski razdelek.

V drugi polovici osemdesetih let so pričeli organizirati *bienale mladih sredozemskih umetnikov* (mlajših od trideset let). Ti potekajo še danes v različnih sredozemskih mestih od Barcelone in Soluna do Turina in Bologne, ki je 1988. gostila več kot sedemsto umetnikov različnih umetnostnih disciplin.³⁸ Razstave fotografov, grafikov, kiparjev, slikarjev, arhitektov, keramikov, modnih kreatorjev, scenografov, izdelovalcev nakita in stripov ter koncerti, filmske predstave, literarna srečanja, okrogle mize, javne tribune, predavanja so se odvijala v najbolj elitnih mestnih palačah. V vso to množico prireditev so se v organizaciji ŠKUC-a, ki na bienalu mladih sodeluje od 1985. leta, vključili tudi nekateri slovenski umetniki kot člani *jugoslovanske delegacije* in predstavili svoja ustvarjalna iskanja. Na razstavi alternativnih publikacij mladih ustvarjalcev je sodelovala tudi revija *Mladina*, ki je še posebej predstavila svoje sodelavce 16. decembra. Bolonjska mladinska literarna revija *Mongolfiera* je izvedla tudi literarni natečaj, tako da sta ob srečanju mladih umetnikov izšli pod pokroviteljstvom dnevnika *La Repubblica* tudi dve antologiji. Prozo prinaša zbornik *Autobus magico*, poezijo šestnajstih pesnikov pa *Il grande blu, il grande nero*. V prvem je predstavljen *Miha*

³⁵ Umberto Urbani: *Jugoslovanska slovstvena dela v italijanskih prevodih*, NSd 1954, str. 453-467.

³⁶ *Antologia europea, Le prospettive attuali della poesia in Europa*, Roma 1991, 918 str., (Quaderni di STIL B, št. 8). Slovence zastopajo Marko Kravos, Tomaž Šalamun, Ciril Zlobec, str. 712-716 in 743-746.

³⁷ Ciril Zlobec, *presentato e tradotto da Arnaldo Bressan*; STIL B, Spettacolo, scrittura, spazio; Quaderno di poesia (Rim) 1983, št. 16/18, str. 114-116.

³⁸ Barbara Gruden: *V Bologni Bienale sredozemskih umetnikov »under 30«*, PDK 27. 12. 1988, št. 206, str. 13. Enakega srečanja v Lizboni 1994. leta se je udeležilo 12 Slovencev, sodelovali so tudi na bienalu, ki je potekal v Torinu. Prim.: J. Š. A.: *Bienale mladih bo v Torinu*, Delo 24. 6. 1995, št. 144, str. 8; Jelka Šutej Adamič: *Vsi mladi in mladi po srcu* vabljene v Torino, Delo 16. 4. 1997, št. 87, str. 14; Dušan Moravec: *Bienale mladih, Mladina* 6. 5. 1997, št. 18, str. 9.

Mazzini, v drugem pa Aleš Debeljak.³⁹ Do obeh antologij bi morali biti zelo kritični, saj sta zelo pomanjkljivo opremljeni, nikjer niso navedeni prevajalci, najhujši pa so, najverjetneje urednikovi, grobi posegi v prispevke in samovoljne »izboljšave«. Ne glede na takšen nesprejemljiv odnos, ki v Italiji niti ni izjemen, sta bili obe antologiji sprejeti z naklonjenostjo širše javnosti, promovirali so ju tudi pred mednarodno publiko. Na takšno sklepanje nas posredno navaja dejstvo, da je nekaj let kasneje uspelo Alešu Debeljaku izdati zbirko svojih poezij.⁴⁰ Sedemnajsti bienale mladih ustvarjalcev Sredozemlja in Evrope, ki je 1997 potekal v Turinu, za uveljavljanje slovenske književnosti v Italiji najverjetneje ni bil tako uspešen, čeprav sta se ga udeležila kot člana slovenske in ne jugoslovanske delegacije tudi pesnik Aleš Steger ter pisatelj Aleš Čar. Ni namreč pomembna le zunanja, formalna organiziranost in prepoznavnost slovenske književnosti. Poleg teh zunanjih okvirov so pomembne tudi ambicije, spretnost pri navezovanju stikov, predvsem pa dovolj šnje znanje in vztrajnost.⁴¹

*

Kljub polemikam, ki so spremljale italijanske antologije jugoslovanskih književnosti, se je malokdo zavedal, da postaja slovenska literatura v konglomeratu državne jugoslovanske kulture slabo razpoznavna, kar zahteva dodaten razmislek.

Najprej se je potrebno spomniti, da je Jugoslavija od spora s Sovjetsko zvezo in upora Stalinu pa vse do gibanja neuvrščene ter številnih reform družbene ureditve zbujala v svetu naklonjeno zanimanje, saj je prevladovalo mnenje, da v njej nastaja posebna oblika socializma z živahnim gospodarskim vzponom ter hitro rastjo življenjskega standarda državljanov. Simpatije je vzbujalo prepričanje, da naj bi idealno rešila nacionalna nasprotja in da se razvija v svobodno demokratično državo po evropskih merilih. Izjeme so sicer obstajale in marsikaj je bilo tudi izkrivljenega, vendar ne v tolikšni meri, da bi spremenilo globalno podobo.⁴² Naklonjenost Jugoslaviji ni bila značilna le za levičarske kroge, ki so se v sedemdesetih letih občutno krepili, pač je bila pogosta in splošna. Poleg tega je bila pri Jugoslovanih v mednarodni komunikaciji navadno močnejša identifikacija z državo kot z republiko ali nacijo.⁴³ To tedanje samoumevno orientacijo potrjujejo tudi izjave Josipa Vidmarja.⁴⁴ Pred prevzemom mandata v tedanjem zveznem zboru jugoslovanskega parlamenta je bil Josip Vidmar zadovoljen z uspehi jugoslovanske avtorske agencije, ki je v letih 1956/57 sklenila pogodbe za objavo dvainšestdesetih knjižnih prevodov jugoslovanskih pisateljev v tujini, med katerimi je bilo enajst del slovenskih avtorjev. Teh uspehov ni presojal po slovenskih potrebah, pač pa je imel pred očmi Jugoslavijo kot enotno državo. Ni mogoče tudi mimo spoznanja, da so se med jugoslovanskimi literati pletla številna znanstva, tako da skupno nastopanje v tujini ni bilo tako nenavadno, kot bi se morda zdelo danes.⁴⁵

³⁹ Miha Mazzini: *Good rockin Tonight, Autobus magico*, Bologna, Transeuropa 1988, str. 143; Aleš Debeljak, objava v *Il grande blu, il grande nero*, Bologna, Transeuropa 1988, str. 45. Mazzinija je prevedla Diomira Fabjan Bajc, prevajalec Aleša Debeljaka ni znan, najverjetneje je to Tea Štoka.

⁴⁰ Aleš Debeljak: *Momenti d'angoscia*, prev. Tea Štoka, kom. Charles Simic, Neapelj, Flavio Pagano Editore 1992. Izvirni naslov *Trenutki strahu* je spremenjen v *Trenutke tesnobe*. O neustreznih prevodih naslova zbirke prim.: Jolka Milič: *O nagradah in še čem (bolj natančno)*, Delo 1. 6. 1995, št. 124, str. 10 (Književni listi).

⁴¹ J. Š. A.: *Bienale mladih bo v Torinu*, Delo 24. 6. 1995, št. 144, str. 8; Jelka Šutej Adamič: *Vsi mladi in mladi po srcu vabljeni v Torino*, Delo 16. 4. 1997, št. 87, str. 14; Dušan Moravec: *Bienale mladih, Mladina* 6. 5. 1997, št. 18, str. 9.

⁴² *Naklonjenost in odpor italijanskega tiska do političnega dogajanja v Jugoslaviji*, PDK 12. 11. 1987, št. 267, str. 4.

⁴³ Stephen Clissold: *Storia della Jugoslavia, Gli Slavi del sud dalle origini a oggi*, Torino, Einaudi 1969; Stefano Bianchini: *La diversità socialista in Jugoslavia, Modernizzazione, autogestione e sviluppo democratico dal 1965 ad oggi*, Trst 1984.

⁴⁴ Josip Vidmar: *Pot je odprta*, LdP 18. 3. 1958, št. 65, str. 5.

⁴⁵ Povsem samoumevno je bilo, da sta bila 1969. leta v tržaški Umani Ciril Zlobec in Tomaž Šalamun predstavljena kot jugoslovanska pesnika, saj se je to dogajalo tudi v drugih primerih. Prim.: Ciril Zlobec e Tomaž Šalamun, due poeti jugoslavi, *Umana* 1973, str. 33-34.

S tega vidika je značilna uredniška politika videmske revije *Politica e cultura*, ob kateri je *Ciril Zlobec* navezal vrsto stikov z Italijani.⁴⁶ V dveh letih njenega obstajanja (1960-1962) so izdali le nekaj števil, vendar so omogočili redno poročanje o kulturnem in političnem dogajanju v Jugoslaviji, predstavitev treh slovenskih likovnikov, objavo Zlobčevih pesmi in izid izbora jugoslovanske poezije.⁴⁷ Značilno je, da je namenjala veliko pozornost snovanjem v Sloveniji in slovenskim snovanjem, a vsi ti prispevki so bili naslovljeni kot jugoslovanski. Vezi so se torej pletle med posamezniki, ki so uveljavljali svojo nacionalno identiteto, vendar so se predstavljali kot Jugoslovani. Enako razmerje razkriva izbor »sodobne jugoslovanske poezije«, v katerem so bili zastopani le slovenski pesniki in ga je za soroden videmski dvomesečnik *La situazione* pripravil *Ciril Zlobec* z *Jankom Kosom*. Kosov spremni esej je v kazalu naslovljen *Poesia jugoslava contemporanea*, besedilo samo pa ima v reviji določnejši naslov *Nota per cinque poeti sloveni*, kar edino ustreza vsebini. Za kazalo je bil spremenjen, ker ima za bralca očitno premajhno sporočilno vrednost.⁴⁸ Uredništvu obeh revij, ki sta v svojem programu imeli jasno postavljen cilj, razvijati obmejno sodelovanje na področju kulture, niti svojemu bralstvu, ki je bilo zgoščeno ob italijansko-jugoslovanski meji, nista mogli ponuditi informacije z natančnejšim naslovom, ker sta se zavedali njihove nepoučenosti. Kaže, da je bilo takšno dojemanje stvarnosti samo po sebi razumljivo in edino mogoče, saj med sodelavci iz tujine praktično ne najdemo nobenega Neslovenca, članki z oznako jugoslovanski v naslovih pa obravnavajo predvsem slovensko problematiko. Tudi ni naključje, da je imela naša revija ljubljansko (in ne npr. beograjsko) filialo uredništva v Jugoslaviji, vodil pa jo je *Ciril Zlobec*. Kljub temu ni mogla preseči klišejsko ustaljenega zanimanja za Jugoslavijo, čeprav je bralce dejansko informirala o Sloveniji. Celo na tako ozkem obmejnem prostoru, kot ga je pokrivala, torej Italijani niso mogli preseči zakoreninjenega pojmovanja in si urediti predstave o večnacionalni federativno urejeni državi z različnimi kulturnimi identitetami. Opaženi pojav nam pojasnjuje, zakaj je *Ciril Zlobec* pretežni del svojega posredovanja slovenske literature v Italijo povezoval z jugoslovanstvom, čeprav v njegovem javnem delovanju ne moremo ugotoviti sledi jugoslovanskega centralizma ali unitarizma. Nemaokrat se je moral celo braniti pred nasprotnimi očitki, da je šovinist in nacionalist, ker se je v svojem javnem delovanju neprestano zavzemal za slovensko samobitnost.⁴⁹ Očitno je, da nepoznavanja in nerazgledanosti italijanskega potencialnega bralca ni bilo mogoče preseči, kar je povezano z razpoznavnostjo slovenske književnosti v Italiji.

⁴⁶ Nastanek revije je povezan z zelo bizarnimi interesi izdajatelja. Njen založnik je bil advokat *Loris Fortuna*, ki je z njeno pomočjo hotel napraviti politično kariero in tudi uspel. Tega so se zavedali vsi sodelavci, ki so vedeli, da bo revija usahnila, ko bo lastnik dosegel svoj namen, pa ni nobenega motilo. Sodelavci revije so z Zlobcem navezali stike v Ljubljani, kjer so po prizadevanjih likovnega kritika *Zorana Kržišnika* razstavljali slikarji iz Furlanije-Juljske krajine. Poleg slikarjev so se otvoritvene slovesnosti udeležili tudi italijanski literati, med njimi *Luciano Morandini*, ki je bil zaposlen na italijanskem državnem radiju. Iskali so stike s slovenskimi ustvarjalci, kar je sovpadalo z Zlobčevimi prizadevanji, da bi sodeloval z italijanskimi. Kljub kratkotrajnemu izhajanju videmske revije se zatem Zlobec prične pojavljati kot sodelavec različnih italijanskih periodičnih publikacij. Poleg tega se od srede šestdesetih let udeležuje različnih kulturnih in strokovnih srečanj na obmejnem območju in tudi v širšem italijanskem prostoru. Prim.: *Ciril Zlobec*: Italijanska srečanja slovenskega pesnika, XI. nadaljevanje, Radio Trst A, 8. 5. 1993. Navedeno po rokopisni podlagi oddaje.

⁴⁷ Značilni članki v reviji: *Luciano Morandini*: Ragioni di una rubrica, *Politica e cultura* oktober 1960, št. 2, str. 46; *Luciano Morandini*: *Ciril Zlobec*, n. m., oktober 1960, št. 2, str. 46-47; *Berto Morucchio*: Janez Bernik, n. m., oktober 1960, št. 2, str. 48-49; *Luciano Morandini*: Libertà della ricerca, n. m., december 1960, št. 3, str. 30; *Zoran Kržišnik*: La scultura di Stojan Batič, n. m., december 1960, št. 3, str. 31-35; *Berto Morucchio*: Nota su Stojan Batič, n. m., december 1960, št. 3, str. 35; *Maks Šnuderl*: La riforma costituzionale in Jugoslavia, n. m., marec 1961, št. 4, str. 4-5; *Ciril Zlobec*: Festivals e cultura, n. m., marec 1961, št. 4, str. 28-31; *Ciril Zlobec*, *Luciano Morandini*: Giovane poesia jugoslava; prevajalec pesmi Giacomo Scotti, n. m., marec 1961, št. 4, str. 32-34; *Zoran Kržišnik*: La scultura di Drago Tršar, n. m., marec 1961, št. 4, str. 39-40; *Drago Druškovič*: Minoranze nazionali, n. m., oktober 1962, št. 5, str. 8-9; *Luciano Morandini*: La comunità etnica italiana di Capodistria e Pirano, appunti di vita culturale, n. m., oktober 1962, št. 5, str. 8-9; *Ciril Zlobec*: Intellettuai jugoslavi d'oggi, n. m., oktober 1962, št. 5, str. 20-21; *Zoran Kržišnik*: IV biennale d'arte grafica di Lubiana, n. m., oktober 1962, št. 5, str. 23. Izhajala je tudi redna rubrika *Lettere dalla Jugoslavia*, ki jo je pisal *Ciril Zlobec*.

⁴⁸ *Luciano Morandini*: Appunti per un profilo della poesia Jugoslava; Janko Kos: Nota per cinque poeti sloveni. S prevodi *Luciana Morandini*ja (dobesedni pomen mu je posredoval *Ciril Zlobec*) so predstavljeni *Kajetan Kovič*, *Tone Pavček*, *Dane Zajc*, *Ciril Zlobec*. Prim.: *La situazione*, april 1961, št. 20, str. 23-32.

⁴⁹ *Ciril Zlobec*: Slovenska samobitnost in pisatelj, Trst, ZTT 1986; Priznam, rekel sem, Ljubljana, PK 1988; Lepo je biti Slovenec, ni pa lahko, Ljubljana, Mihelač, 1992. Omenimo naj tudi njegovo polemiko o »skupnih jedrih« ob poskusu centralizacije jugoslovanskih šol 1983. leta.

Antologije jugoslovanskih književnosti so nehote vplivale na uzaveščanje pojmov jugoslovanska kultura in tudi jugoslovanska književnost, ki je sicer noben resen poznavalec ni nikoli zagovarjal. Kljub temu so ohranjena pričevanja, da pri tujih založnikih skorajda ni bilo mogoče prodreti s predlogom za izdajo zgolj slovenske antologije. Srečuje se torej neka splošna klima jugoslovanskega sodelovanja s pojmovanjem enotne države, ki je bilo trdno zakoreninjeno v tujini, kjer praviloma niso in še vedno ne poznajo njene kulturne raznolikosti. Ob tem permanentnem procesu je treba ugotoviti, da je kontinuiteta izhajanja antologij jugoslovanskih književnosti zamejena z uveljavitvijo nove ustave SFRJ iz leta 1964 v vsakdanjem življenju in politični praksi. Tedaj se je pričela pospešena decentralizacija ter vse večja afirmacija republik in avtonomnih pokrajin. Kljub temu procesom je ostajala zunanja politika Jugoslavije še naprej centralizirana in v pristojnosti federalnih organov, kulturna promocija pa je bila še bolj odrinjena na rob državnega zanimanja. Vse bolj izrazit je bil tudi razkorak med vedno večjo avtonomnostjo republik in enotno zunanjo politiko federalnih organov, ki se je v praksi uresničevala tudi še po ustavi iz leta 1974. Tedaj so dobile republike določena pooblastila tudi za samostojno mednarodno nastopanje, kar pa ni bistveno spreminjalo kulturne politike v mednarodnih odnosih. Z decentralizacijo upravne ureditve Jugoslavije je nastala v njeni zunanji politiki, predvsem pa v prizadevanju za uveljavitev kulture lastnih narodov v tujini, praznina v kontinuiteti, ki dlje časa ni bila zapolnjena.⁵⁰ Nastali prostor za afirmacijo posameznih nacionalnih kultur ni bil izkoriščen na institucionalni ravni. Odločilnega pomena je tudi, da Slovenci v Jugoslaviji kljub pomembnemu mestu Edvarda Kardelja in nekaterih drugih politikov niso imeli velikega vpliva na njeno diplomatsko dejavnost. V jugoslovanskih delegacijah za odnose z Italijo dolgo let praktično ni bilo Slovenca na vidnem mestu.⁵¹ Šele ko so se pričeli uveljavljati republiški ključni za kadrovske zasedbe mest v diplomaciji, so se med jugoslovanskimi diplomati v Italiji pogosteje pojavljali Slovenci, ki pa praviloma niso imeli večje afinitete do kulturne problematike, delo kulturnih atašejev, če so sploh bili imenovani, pa je bilo več kot marginalno. Ohranjena so celo pričevanja o njihovem omalovažujočem odnosu do posameznih primerov uveljavljanja slovenske književnosti v Italiji.⁵²

Posledice so bile daljnosežne. Popularizacija kulturnega bogastva jugoslovanskih narodov je ostajala v senci drugih preokupacij zunanje politike, redke predstavitve kulture v Italiji niso dajale posebno pomembnih rezultatov, ker so bile le del birokratske politike in bolj ali manj formalna realizacija določenega programa brez živih ustvarjalnih vezi. Tradicionalni tedni jugoslovanske kulture v Rimu so bili deležni le kurtoazne pozornosti dnevnega tiska in skromnega odziva občinstva.⁵³ Kaže, da so po osamosvojitvi Slovenije obudili podobne prireditve enako nespretno in z enako togo pragmatično logiko po starih receptih. Ob Slovenskem tednu v Rimu leta 1995 ni sledi o primerni promociji slovenske književnosti, pač pa je vse osredotočeno na slovensko gospodarstvo.⁵⁴

⁵⁰ Tit Vidmar: Kulturni potni list, Delo 27. 11. 1976, št. 278, str. 36 (Sobotna priloga).

⁵¹ Po uradnem srečanju med ministrskima predsednikoma Tepavcem in Morom sta se 11. 2. 1971 sestali državni delegaciji za obravnavo vprašanj zaščite manjšin, vendar v jugoslovanski ni naveden niti en Slovenec. Prim.: Zaščita za manjšine, Delo 11. 2. 1971, št. 36, str. 2; Saša Vuga: Kabala, Sd 1971, str. 327; Sporazum o nas brez nas, Zaliv 1975, št. 52/53, str. 163-167.

⁵² Takšen položaj Slovenije v jugoslovanski diplomaciji je viden tudi iz pričevanja Cirila Zlobca, ki navaja, da se nobenemu delavcu jugoslovanske ambasade v Rimu ni zdelo vredno udeležiti se katere izmed slovesnosti, ko so mu podelili nagrado Eugenio Montale 1984. leta v Tropeju in nato njene ponovitve v Rimu, čeprav je mesto zasedal Slovenec. Organizatorji so se zelo čudili, tako da so užaljeno vprašali laureata, ali Jugoslovani (sic) vsak dan prejema takšna priznanja. Prim.: Ciril Zlobec: Lovorike iz Italije, Primorska srečanja 1995, št. 165, str. 43.

⁵³ Ciril Zlobec: Kritično razmišljanje ob uspešni manifestaciji v Italiji, Delo 4. 6. 1977, št. 128, str. 26; Peter Breščak: Jugoslovanska kultura v Rimu, Delo 20. 4. 1977, št. 92, str. 7; Peter Breščak: Rimska priznanja, Kritika posveča pozornost prav vsem nastopajočim v okviru meseca kulture jugoslovanskih narodov, Delo 6. 5. 1977, št. 103, str. 7; Marko Kravos: V Italiji ni primerne zanimanja za literarno bogastvo vzhodnih sosedov, Mesec jugoslovanske kulture v Rimu, PDK 17. 5. 1977, št. 111, str. 1.

⁵⁴ Stane Ivanc: Slovenski teden v Rimu za boljše odnose s sosedi, Delo 20. 5. 1995, št. 114, str. 28; Slovenija se predstavlja, PDK 24. 5. 1995, št. 137, str. 3.

Pomembno je tudi, da vse do najnovejših prizadevanj, ko je 1992. pričela svoje delo *Fondacija Trubar* ter je bil ustanovljen *Sklad Vladimira Bartola*, Slovenci ne premoremo takšnih institucij za promocijo lastne kulture, kakršne so npr. Goethejev inštitut, British Council ali Japonska fondacija, ki bi skrbele za medijsko promocijo, za vzgojo prevajalcev, za sofinanciranje publikacij itn.⁵⁵ To, kar se zdi za uveljavljanje lastne kulture nujno velikim narodom, se pričinja pri Slovencih pojavljati v zametkih šele v najnovejšem času, pa še to je usmerjeno predvsem v nemški, francoski in anglosaški prostor. Če je kdaj kaj podobnega delovalo že pred tem, je obstajalo na ravni Jugoslavije, ki je pač skušala zadostiti potrebam celotne države ter bila nemalokrat bolj pozorna do drugih kot do italijanskega kulturnega prostora, ki je še najbolj zanimiv za Slovence, čeprav tudi zanje očitno ni najpomembnejši.⁵⁶ Prizadevanja posameznikov so ostajala sporadična, nemalokrat tudi brez javnega priznanja ali pa celo ob nasprotovanju in polemičnih napadih. Vsega tega je bil deležen tudi Ciril Zlobec, ki pa je kasneje, med opravljanjem pomembnih političnih funkcij, napravil tudi nekaj poskusov, da bi se državne oblasti redkim tujim posrednikom vsaj do neke mere oddolžile in izrekle priznanje njihovim prizadevanjem. Tako so nekateri Italijani prejeli jugoslovanska državna odlikovanja, nekateri študijske štipendije, nekatere pesnikove akcije pa je podprla tudi država, vendar so mu očitali, da mu gre pri tem le za osebne interese.⁵⁷ Vsa druga prizadevanja za senzibiliziranje tujih literatov, ki so jih leta in leta vabili na blejska srečanja PEN klubov, v Piran in Portorož, pa v sežansko Vilenico, so dala dokaj skromne rezultate posebno v Italiji.⁵⁸

V vseh antologijah jugoslovanskih književnosti je sicer upoštevana nacionalna raznolikost predstavljene države in jim ni mogoče očitati unitarističnih teženj, ki pa so ga kljub temu pri publikih nehote povzročale. V italijanski kolektivni zavesti je še do srede devetdesetih let neprimerno bolj jasno prisotna Jugoslavija kot Slovenija in celo po njeni osamosvojitvi se presenetljivo pogosto uporabljajo izrazi »ozemlje bivše Jugoslavije«, »države nekdanje Jugoslavije« ipd. Sliko dopolnjujejo rezultati *systematične spremljanja* štirih najuglednejših, najplivnejših in po nakladi največjih *italijanskih dnevnikov v letih 1987-1989*, ki jasno potrjujejo opisano dojemanje Jugoslavije kot homogene države.⁵⁹ Kljub vsemu naporu, ki ga je zahtevalo to delo, praktično ni o čem poročati. Vesti o Jugoslaviji in o dogodkih v zvezi z njo so sicer razmeroma pogostne in praviloma tudi naklonjene njenim prizadevanjem v notranji in zunanji politiki, čeprav nikakor niso gostejše kot poročila o drugih eksotičnih državah. S tega vidika sploh ni jasno, da gre za sosednjo državo, s katero je imela Italija raznovrstne stike na različnih ravneh. Še pomembnejše je, da redki članki, ki se nanašajo izključno na Slovence, govorijo vedno o Jugoslaviji. Šele ob osamosvajanju med desetdnevnimi boji se je v tisku z največje naklado pisalo tudi o Sloveniji, ilustrirani magazini pa so prinašali obširne reportaže in intervjuje z vidnimi slovenskimi politikami, vendar jih največkrat niso

⁵⁵ Prvi prevod v italijanščino, ki ga je podprla, je 1994 izdana zbirka Marka Kravosa Kukavičji klic. Prim.: Elio Guagnini: Zbirka tržaškega pesnika kot njegova antologija v italijanščini, Delo 24. 11. 1994, št. 272, str. 7 (Književni listi); Marjeta Novak-Kajzer: V tujini je naših prevodov vedno več, zmede pa zato ni dosti manj, Delo 3. 11. 1995, št. 254, str. 8; Slovenska književnost in svet, Knjiga 1957, št. 1, str. 26-33; Boris Grabnar: Naša književnost prodira v svet, TT 14. 3. 1957, št. 11, str. 9; Božo Božič: Program o kulturnem sodelovanju med SFRJ in Italijo, PDK 19. 3. 1972, št. 67, str. 5; Poti in stranpoti uveljavljanja slovenske pisane besede, PDK 25. 6. 1993, št. 168, str. 12; Marko Jenšterle: Inštitut, ki bo uveljavljal našo besedo, Rodna gruda februar 1994, št. 2, str. 8.

⁵⁶ Fondacija Trubar je v letih 1992-1994 podprla tri slovenske knjige, izdane v tujini (češko antologijo slovenske poezije, madžarsko izdajo Šalamuna, izbor Debeljakovih del v ZDA). Navezala je tudi stike z založbo White Pine, ki naj bi, podobno kot avstrijska založba Wieser, v ZDA vsako leto izdala po eno knjigo iz slovenske književnosti. Leta 1994 je pričela tudi skrbeti, da bi bila dela nagrajencev Vilenice prevedena v svetovne jezike, dogovarjala se je za izid Jančarja in Mlakarja na Dunaju, tako da naj bi v letu 1995 izšlo sedem slovenskih knjig pri tujih založnikih, med katerimi ni nobenega italijanskega. Prim.: Ženja Leiler: Prispevki za predstavitev slovenske literature, Delo 29. 9. 1994, št. 226, str. 12; Jolka Milič: Poročanje in zamolčanje, Fontana avgust 1994, št. 21.

⁵⁷ Podatki so povzeti po poročilih komiteja SRS za mednarodne odnose R Slovenije in dokumentaciji ZAMTES-a.

⁵⁸ Marjeta Novak-Kajzer: V tujini je naših prevodov vedno več, zmede pa zato ni dosti manj, Delo 3. 11. 1995, št. 254, str. 8.

⁵⁹ Spremljal sem dnevnike: La Stampa, Il Corriere della Sera, L'Unità in La Repubblica. Izbor je dovolj reprezentativen za sklepanje, da tudi v drugih dnevnikih najpomembnejše novice niso bile objavljene drugače. Kasneje sem to opustil zaradi preskromnih rezultatov in prevelikih materialnih izdatkov, ki jih takšno zbiranje gradiva zahteva.

pisali novinarji iz osrednje Italije, saj je bil dopisnik *Stampe* Tržačan Enzo Bettiza, v *Corriere della Sera* je dopisoval Koprčan Eros Bičić, Dušan Pilić je poročal za *Repubblica*.⁶⁰ Pri tedanjem poročanju so si iz zadrege najpogosteje pomagali z objavljanjem intervjujev, med katerimi jih je največ s Cirilom Zlobcem, tedanjim članom predsedstva RS, ker ni potreboval prevajalcev.⁶¹

Kasneje so se spet vračali k ustaljeni predstavi o Jugoslaviji, tako da danes še vedno prihaja do absurdnih spodrsrljajev, ki pričajo, kako globoko je nepoznavanje že preprostih geografskih razmer. Konec julija 1991 italijanska državna televizija več dni ni popravila napake na teletekstu in poročala o takratnih spopadih med Srbi in Hrvati v Slavoniji kot o bojih v Sloveniji, ker sta za Italijane to neločljivi sozvočnici, ki jim ničesar ne povesta.⁶² Enaka napaka se je med drugimi ponovila npr. tudi v osrednjem italijanskem radijskem dnevniku 25. 8. 1995, ko so poročali o vojni v Sloveniji in ne v Slavoniji.⁶³ Podobno je v zadnji septembrski številki 1994 komercialni magazin za ženske *Grazia* objavil reportažo o Hrvaški ter mimogrede opisal tudi lepote Predjamskega gradu kot hrvaško kulturnozgodovinsko znamenitost.⁶⁴ Celo med državnimi pogajanjmi o priznavanju diplom se je 1995. leta pokazalo neznanje italijanske strani, ki ni vedela, da univerzi v Nišu ter Plovdivu nista v Sloveniji.⁶⁵ Maja 1996, ob obisku papeža Janeza Pavla II. v Sloveniji, se je izkazalo, da celo večina akreditiranih novinarjev v Vatikanu ne ve skoraj ničesar o državi, ki so jo tedaj obiskali, česar se v glavnem ni omenjalo.⁶⁶ Poimenovanje Slovenija se je pričelo pojavljati v najpomembnejših sredstvih javnega obveščanja šele ob zapletih pri reševanju meddržavnih odnosov, vendar jih ni nihče izrabil za cilje, ki bi se dvignili nad dnevno aktualnost.⁶⁷ V takšnih trenutkih bi bilo treba ponuditi informacije o zgodovini, kulturi, narodni identiteti Slovenije, ki jo tuja javnost še vedno ne loči od Slovaške in Slavonije. Tako bi se morda postopoma razvilo tudi spontano zanimanje za slovensko književnost, pa čeprav bi jo sprejemali le kot eksotično literaturo. Italijani so se sami odzvali večjemu javnemu zanimanju za Slovenijo z objavljanjem knjig o vojni v Jugoslaviji, tako da so jih tedaj izdali vsaj trinajst.⁶⁸ Ko na tržišču nastane zanimanje, ga italijansko založništvo takoj izkoristi.⁶⁹ Če drugega ne, ob taki priložnosti izdajo turistični vodnik po Sloveniji, kakršnega je že 1996. leta pripravil *Aldo Pavano*, v njem pa povzema tudi kulturni razvoj, omenja več pisateljev, od Prešerna do Cirila Zlobca, podaja pa tudi oznako dogajanja v Ljubljanski

⁶⁰ Prim. tudi serijo člankov ter reportaž v znanem magazinu *L'Espresso* leta 1990.

⁶¹ Prim. Il Manifesto 30. 10. 1991, str. 5; Il Lunedì 27. 4. 1992, št. 17, str. 2; La stampa 12. 7. 1991, str. 5; Tuttolibri (priloga dnevnika La Stampa), julij 1991, št. 759, str. 3; Il Piccolo 5. 9. 1991, str. 5; La voce repubblicana 20. 11. 1992, str. 3; Il Giornale 29. 11. 1992, str. 9; Il Gazzettino 4. 12. 1992, str. 3.

⁶² Italijani ne vedo, da Slovenija ni Slavonija, PDK 26. 7. 1991, št. 173, str. 3.

⁶³ Vlado Kremše: *Vojna v Sloveniji, Slavoniji, Slovaški*, PDK 27. 8. 1995, št. 231, str. 8.

⁶⁴ Il paese, che ha scelto la pace, *Grazia* 28. 9. 1994, št. 39, str. 34.

⁶⁵ Karies, PrimN 18. 6. 1995, št. 56, str. 32; Drago Svlojšak: »Lahke diplome« *Ljubljanske univerze*, Delo 6. 9. 1995, št. 206, str. 7; *Diplome*, PDK 28. 6. 1996, št. 187, str. 14.

⁶⁶ Jurij Paljk: *Nekaj utrinkov s papeškega letala*, *Novi glas* 30. 5. 1996, št. 21, str. 5.

⁶⁷ Mirjam Muženič: *Italijani o Sloveniji in Slovencih, Kako se oblikuje javno mnenje, Primorska srečanja 1995*, št. 166, str. 124-126.

⁶⁸ Stefano Bianchini: *L'enigma jugoslavo, Le ragioni della crisi*, Milano, Angeli 1989; Dino Frescobaldi: *Jugoslavia perch , Suicidio di uno stato*, Firenze, Ponte alle Grazie 1991; različni: *I giorni della Slovenia, Trieste*, Ed.E 1991; Fulvio Molinari: *Jugoslavia dentro la guerra*, Gorizia, Editrice goriziana 1992; Marco Dogo: *Kosovo, Albanesi e Serbi, le radici del conflitto*, Lungo di Cosenza, Ed. Marco 1992; Liljana Avirović: *Lettere a nessuno, Testimonianze e documenti della guerra in Croazia*, Milano, Hefti 1992; različni: *Jugoslavia, Il nuovo medioevo*, Milano, Mursia 1993; različni: *Dossier ex Jugoslavia, Salerno*, Elea Press 1993; Predrag Matvejević: *Epistolario dell'altra Europa*, Milano, Garzanti 1993; Cristopher Civic: *Rifare i Balcani*, Bologna, Il Mulino 1993; Slavenka Drakulić: *Balkan Express*, Milano, Il Saggiatore 1993; Sandro e Alessandro Damiani: *Jugoslavia, Genesi di una mancanza annunciata, Pistoia*, Ed. sette Giorni coop. 1993; Demetrio Volčić: *Sarajevo, Quando la guerra uccide*, Milano — Torino, Mondadori — Nuova Eri 1993; Jože Pirjevec: *Il giorno di san Vito, Jugoslavia 1918-1992, Storia di una tragedia*, Milano — Torino, Mondadori — Nuova Eri 1993.

⁶⁹ Zgovorna je situacija ob proslavljanju petdesetletnice konca druge svetovne vojne, ki kaže, kako hitro se založništvo odzove zanimanju javnosti. Do maja 1995 je v Italiji izšlo 42 knjig o tej tematiki, v osrednjih časopisih pa več kot 5.000 člankov, kot poroča Miro Kocjan (*V Italiji je samo letos izšlo nad pet tisoč člankov, Zadnje knjige za 50-letnico*, Delo 18. 5. 1995, št. 112, str. 11 (Književni listi)).

pokrajini med italijansko zasedbo.⁷⁰ S tega vidika, ki odkriva naglo prilagajanje ne le tiska, pač pa tudi založništva dnevnu zanimanju potencialnih bralcev, je zanimivo, kako hitro se je v tržaških knjigarnah znašla knjiga *Paola Rumiza Vento di terra*, v kateri je ob povečanem zanimanju za Slovenijo takoj zbral svoje novinarske prispevke z »območja med Balkanom in Sredozemljem« in jih priredil za povsem določeno publiko — za v Trstu živeče istrske emigrante in že čez kakšen mesec prejel nagrado Maxa Davida.⁷¹ Seveda je takšno zanimanje kratkotrajno in kmalu ponikne v poplavi drugih informacij, če se ga hitro ne izkoristi.⁷²

Zdi se, da so Slovenci bolj togi in navadno ne reagirajo na trenutne situacije, le izjemoma skušajo izkoristiti dnevno zanimanje, celo hlastanje za aktualnimi informacijami. Ni znan noben primer, da bi takšno pozornost izkoristili za uveljavljanje lastne književnosti, čeprav istočasno marsikdaj pričakujejo, da bo slovenska poezija zbudila tako široko zanimanje kot dnevni aktualistični dogodki ali pa da se bodo z njeno pomočjo spreminjali mednarodni odnosi.

*

Z navedenimi ugotovitvami se zaokroža podoba literarnozgodovinskih pojavov, ki spremljajo italijanske antologije jugoslovanskih književnosti. Obravnavana problematika ne dopolnjuje v veliki meri spoznanj, ki so se potrdila v predhodnih raziskavah in veljajo za vse italijanske antologije slovenske književnosti.⁷³ Razmeroma veliko število antologij priča o splošnem mnenju, da je slovenska književnost v Italiji premalo znana. Zaradi tega se skušajo vrzeli v prevodnem repertoarju zapolniti z eno samo knjigo, kar antologije v veliki meri omogočajo in zaradi česar so prisotne v tolikšnem deležu repertoarja. Ob tem je mogoče zaznati svojevrsten pojav. Kljub ugotovitvi, da Italijani premalo poznajo slovensko književnost, se po Salvinijevi antologiji *Sempreverde e rosmarino* pojavlja nekakšen občutek, da je klasičen repertoar slovenske književnosti predstavljen v zadostni meri, tako da po letu 1951 ne nastane noben nov celovitejši pregled slovenskega leposlovja, čeprav je Salvini predstavil le slovensko pesništvo. Kljub temu da je bilo Salvinijevo delo kmalu razprodano, znano pa je bilo predvsem v ožjih strokovnih krogih, do ponatisa oziroma do dopolnjene izdaje ni prišlo, kar je kontradiktorno s prej omenjeno oceno poznavanja slovenske književnosti v Italiji. Kasneje sta namreč izpričana le dva resnejša poskusa, da bi pripravili novo pregledno antologijo slovenske lirike, vendar je oba preprečila smrt obeh snovalcev, Luigia Salvinija ter Arnalda Bressana. Za letom 1951 nastajajo le nekakšne dopolnitve Salvinijeve antologije z različnih vidikov. Če slovenska javnost vse do danes s spoštovanjem omenja Salvinijevo antologijo, v Italiji vedo zanj le poznavalci slovenske književnosti, čeprav je njen urednik poskrbel za promocijo, ki je v taki obliki ni bil deležen noben knjižni prevod slovenskega leposlovja v italijanščino. Toliko šibkejši so učinki drugih antologij, ki so izšle pri majhnih krajevnih založbah ali kot tematski izbori v posameznih revijah.

⁷⁰ Aldo Pavan: Slovenia, Milano, CLUP 1994 (Club Guide 51), 248 str.; Slovenia, Milano, Touring Club Italiano 1996, 172 str. (Guide d'Europa). Soavtorji drugega vodnika so Leonardo Zoppé, Gianfranco Spinelli, Marco Tamborini in Tatiana Wolf Bellotto, svetovalec Boris Blaželj.

⁷¹ Paolo Rumiz: Vento di terra, Istria e Fiume, Appunti di viaggio tra i Balcani e il Mediterraneo, Trst, OTE 1994. Avtor je novinar tržaškega dnevnika Il Piccolo, ki od 1987 komentira dogodke v vzhodni Evropi, večji uspeh je imel tudi s knjigama Zgodbe nove Evrope (1990) ter Borovničeva pot (1993). Založba, ki je izdala knjigo, je bila tedaj tudi solastnica tržaškega italijanskega dnevnika. Ni naključno, da je spremno besedo prispeval med Istrani dokaj priljubljeni pisatelj Fulvio Tomizza. Nagrada Maxa Davida za posebne poročevalce znaša 5 milijonov lir, nagrajenc pa prejme tudi srebrno plaketo. Prim.: Novinarju Paolu Rumizu nagrada Maxa Davida, PDK 3. 12. 1994, št. 330, str. 5; Milan Gregorič: Kako preseči črno-belo obarvanost slovensko-italijanskega dialoga, Pogovor s Paolom Rumizem, publicistom in novinarjem tržaškega dnevnika Il Piccolo, Primorska srečanja 1994, št. 165, str. 5-9; Legiša in Rumiz ponovno izvoljena v vsedržavni svet, PDK 30. 5. 1995, št. 143, str. 10.

⁷² Jože Pirjevec: Mar res nimamo več perspektiv, PDK 11. 11. 1994, št. 302, str. 2.

⁷³ Jan, Zoltan: Zanimanje za slovensko književnost v obdobju fašizma, Primorska srečanja 1995, št. 170/171, str. 422-428; isti: Iluzije o uveljavljanju slovenske književnosti v Trstu, Sodobnost 1995, št. 11/12, str. 973-994; isti: Slovenska in italijanska narodnostna skupnost — most med kulturama, Primorska srečanja 1989, str. 900-909.

Na tej ravni se odpira še drug problem. Prevladujoče delne predstavitve posameznih segmentov slovenske književnosti niso mogle doseči osnovnega namena, da bi v eni knjigi zajele večino informacij, ki bi nepoučenemu bralcu omogočile bolj poglobljeno razumevanje slovenskih literarnih del in spontano zanimanje zanje. Videti pa je, da je razumevanje antologije kot informacijskega priročnika italijanskemu naslovniku največkrat tuje, saj od takšnega dela navadno ne pričakuje informacij, pač pa izbor umetniško najzrelejših del. Ob tem nespornost je treba upoštevati tudi, da prevod mnogokrat ni adekvaten literarni vrednosti izvornika, zaradi česar ni nujno, da ustrezen izbor podaja tudi najbolj prepričljive literarne prevode. Nekateri uredniki antologij so to upoštevali in le za te je bila pomembnejša uspešnost prevoda kot vrednost izvornika, vendar to praviloma ni zadostovalo za njihovo sprejemanje pri naslovnikih. Kritika je le redko spoštovala dejstvo, da antologija prevodov ni isto kot antologija izvornikov, še manjkrat pa je ugotavljala, kolikšno komunikacijsko moč imajo izbrani prevodi v drugem oziroma drugačnem kulturnem prostoru.

Selekcija po kriteriju kakovosti je bila pri urejanju antologij prisotna, vendar komajda kje poudarjena. Domala dosledno se je pri javnih predstavitvah poudarjalo, kako neznana je slovenska književnost in kako bi njeno boljše poznavanje prispevalo k zblizovanju dveh sosednjih narodov in k boljšemu medsebojnemu razumevanju. Na ta način se književnosti neprestano pripisujejo zunajliterarne lastnosti in zanemarjajo njene literarne rasežnosti, kar vodi v vrsto nedoslednih in kontradiktornih predpostavk. Od literarnih del se v teh primerih pričakuje široka odmevnost in moč, da bi spremenila življenje in celo politično stvarnost. Ob takšnih pričakovanjih se v italijanski prostor posreduje predvsem liriko, ki navadno ne more služiti široki popularizaciji ter doseči takšne odmevnosti kot bolj bralne zvrsti.

Pričakovanja splošnega in konstantnega zanimanja za slovensko književnost se pokažejo kot neutemeljena. Največ antologij je vezanih na zamejski narodnostno mešani prostor, čemur v pričujočem prispevku ni bilo mogoče nameniti vse potrebne pozornosti. Že zaradi lokalnega značaja izdaj ni mogoče doseči njihovega širšega poznavanja. Na tem območju imajo poleg tega velik vpliv različne oblike nacionalne nestrpnosti, iracionalni občutki ogroženosti, ki so pogojeni z vrsto zgodovinskih okoliščin. Trdno so zakoreninjeni stereotipi ter tradicionalno meščansko podcenjevanje podeželja. Zaradi takšnih okoliščin literaturo obeh narodov ločujejo nepremostljivi prepadi, tako da italijanski del narodnostno mešanega prostora v glavnem ne sprejema slovenskega leposlovja, še manj pa omogoča njegovo uveljavitev v širšem italijanskem prostoru.

Drugačen odnos je zaznaven samo pri razmeroma redkih ljubiteljskih literature in intelektualcih, ki pa predstavljajo le ožjo, a istočasno tudi najzahtevnejšo plast kulturnega občinstva. Le za takšnega naslovnika je utemeljen repertoar prevedene slovenske književnosti, v katerem prevladuje lirika, neutemeljeno pa je v takšnem spletu okoliščin pričakovati širšo odmevnost ali popularnost posredovane literature in ji pripisovati lastnosti, ki prestopajo literarnost. Potrditev teh zakonitosti je mogoče najti v tistih primerih, ko slovensko književnost upoštevajo reprezentativne antologije svetovne književnosti. Vanje so uredniki vključili posamezne predstavnike zaradi prepričanja o njihovi literarni kakovosti, toda to še vedno ne zadostuje, da bi povprečen italijanski intelektualec znal naštetih nekaj slovenskih pisateljev.⁷⁴

Vsi navedeni pojavi so značilni tudi za italijanske antologije jugoslovanskih književnosti, ki zavzemajo pomemben delež v repertoarju prevodov slovenskih del v italijanščino. Izbor se ujema s slovenskimi merili o kakovosti leposlovnih del, v njem ni njihove problematizacije niti ne dopolnitev, kar je posledica dejstva, da so pri urejanju imeli odločilno vlogo Slovenci. S tem je v veliki meri onemogočen razmislek o najpomembnejših in najzanimivejših vprašanih, ki bi se postavila ob ugotavljanju razlik v italijanskem dojetanju ter interpretaciji reprezentativnih del slovenske književnosti. Zanimivejša možnost proučevanja izbranega raziskovalnega sklopa vodi v analizo vzrokov za nastanek italijanskih antologij jugoslovanskih književnosti, ki osvetljuje

⁷⁴ Roža Butina: Koliko poznajo Prešerna italijanski dijaki in študenti? PDK 30. 1. 1994, št. 29, str. 22.

Zoltan Jan

UDK 821.163.6.03=50*1945/199"

SUMMARY

SLOVENE LITERATURE IN ITALIAN ANTHOLOGIES OF YUGOSLAV LITERATURES AFTER 1945

The fate of Slovene literary texts in Italian anthologies of Yugoslav literatures after 1945 appears to have been the same as that of all Italian anthologies of Slovene literature. The selection matches Slovene quality criteria in literature, but the works chosen are neither problematized nor commented upon, a consequence of the fact that the main role in their editing was played by Slovenes. This rules out discussion about the most pertinent and interesting questions that might emerge from establishing differences in the Slovene and Italian perception and interpretation of representative works of Slovene literature. What can be done, however, is an analysis of reasons for the production of Italian anthologies of Yugoslav literatures and circumstances in which they were compiled and published. On this level, the same motivation is found again and again: attempts to overcome Italian readers' unfamiliarity with and indifference towards Slovene literature. This research unveils a vast panorama of creative ties existing among passionate Slovene promoters of Slovene literature in Italy. Profound polemic debates provoked by the anthologies confirm how sensitive and risky any anthology editing may be.

Throughout all these efforts, very few people were aware of the fact that Slovene literature was getting increasingly unrecognizable in the conglomerate of the state Yugoslav culture. This development calls for additional considerations in approaching the literary history phenomena under discussion. Without this being their objective, anthologies of Yugoslav literatures contributed towards establishing the concepts of 'Yugoslav culture' and 'Yugoslav literature', although these two concepts were never supported by any serious expert. Yet, there exist documented testimonies to the fact that it was virtually impossible to have foreign publishers consider publishing a Slovene-only anthology. A general atmosphere of all-Yugoslav cooperation in the country was paralleled by the image of a single, unified country abroad, where the cultural diversity of Yugoslavia was not known. Until the mid-1990s, Yugoslavia was much more clearly present in the collective Italian mind than Slovenia. All this has had impact on the position of Slovene literature in Italy.